

Sjötullen

Inför kommande industriutbyggnad

Arkeologisk utredning

Sjötullen 1:2
Köpings socken
Köpings kommun
Västmanland

Jan Äblström

Sjötullen

Inför kommande industriutbyggnad

Arkeologisk utredning

Sjötullen 1:2
Köpings socken
Köpings kommun
Västmanland

Jan Ählström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-566-2
Tryck: Just Nu, Västerås 2016.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Målsättning och metod.....	6
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Utredningsresultat	9
Referenser.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter	12
BILAGOR	13
Bilaga 1. Schakttabell.....	13
Bilaga 2. Anläggningstabell.....	15

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en blå linje i bildens mitt. Utsnitt ur digitala Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genomfört en arkeologisk utredning av ett 165 000 m² stort markområde i Köpings sydvästra utkant. Utredningen föranleddes av att Volvo önskar bygga ut sina lokaler i Köping. Länsstyrelsen utsåg KM som utförare genom direktval och har fattat beslut i ärendet.

Söder och främst väster om markområdet redovisar Fornminnesregistret (FMIS) lämningar i form av gravar och boplatsindikationer. Närmare Ullvi gård, som marken tidigare tillhört, några hundratal meter åt sydväst har ett folkvandnings- och vendeltida gravfält undersökts. Vid undersökningen påträffades även en blästbrugsugn.

Utredningsområdet som utgörs av åker med några skogsklädda impediment ligger lägre, under 10 meter över havet, än vad de omgivande fornlämningarna gör. Således var det primärt i eventuellt högre liggande mark som lämningar kunde förväntas. Studier av storskifteskartan för Ullvi (från 1768), den häradsekonomiska kartan (från 1906-11) och 1960-talets ekonomiska karta visar inte på någon nu försvunnen bebyggelse. Kartorna visar att området då som nu brukades som åker, antalet impediment var dock fler.

Impedimenten inventerades varvid lämningar efter sentida stenröjning och täkter observerades. Schakt grävdes vid och på impedimenten och på förhöjningar i åkern. På ett av impedimenten påträffades en ensamliggande härd i övrigt förekom inte några fornlämningsindikationer.

Inledning

Inför en planerad utbyggnad av Volvos lokaler i Köping har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk utredning efter beslut av Länsstyrelsen. KM tilldelades uppdraget på direktval av Länsstyrelsen och arbetet med utredningen bekostas av Volvo Group Real Estate. Fältarbetet utfördes i slutet av oktober 2016. Jan Ählström har sammanställt rapporten.

Målsättning och metod

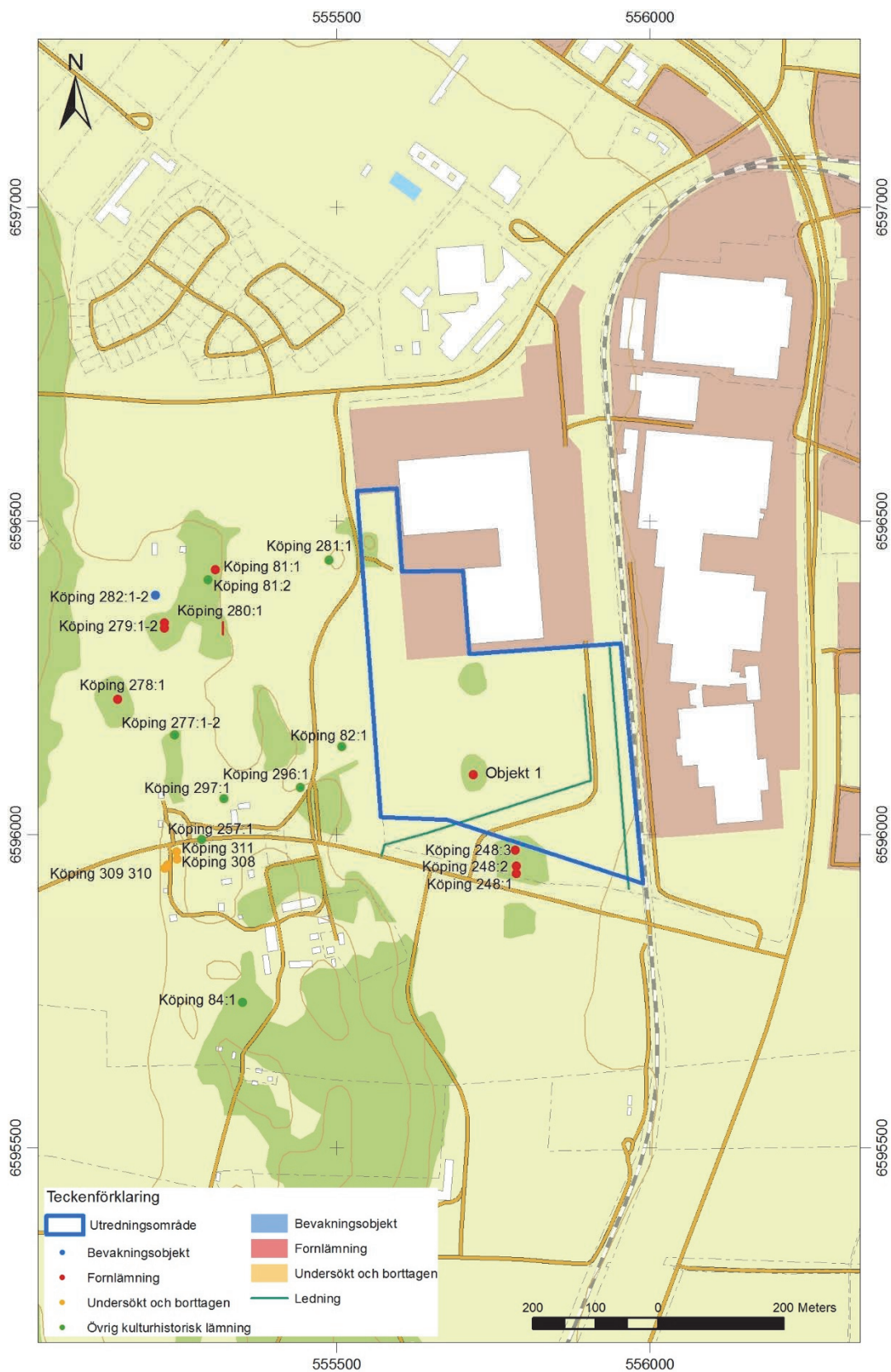
Syftet med utredningen är att ge Länsstyrelsen beslutsunderlag inför en tillståndsprövning om ingrepp i fornlämning. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Utredningen ska konstatera om det inom området finns fornlämningar som inte är kända.

Utredningen ska också inriktas på att hitta en fornlämningsfri yta, om möjligt, inför nybyggnationen. Det innebär att fornlämningar, t ex boplatzlämningar, ska avgränsas ytmässigt inom utredningsområdet.

Figur 2. Vy över sydöstra delen av utredningsområdet. Foto från sydväst Jan Ählström (KM16143_01).

Figur 3. Utredningsområdet markerat med en blå linje. Lämningar enligt FMIS och nypåträffade forn lämningar är markerade med polygoner och punkter (se tabell 1). Utsnitt ur digitala fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Utredningsarbetet har omfattat följande moment:

- En genomgång av Fornminnesregistret (FMIS) varvid samtliga lämningar belägna inom 400 meter från utredningsområdet har listats.
- En kartstudie med syfte att klargöra markanvändningen och bebyggelse-situationen i området varvid storskifteskartan för Ullvi från 1768, den Häradsekonomiska kartan från 1905–11 och 1960-talets ekonomiska karta studerades. Kartorna har rektifierats men publiceras inte då de inte tillför väsentlig information.
- Sökschakt har öppnats inom delytor där fornlämning bedömdes kunna finnas och i samband med utredningsgrävningen inventerades de två impediment-/skogsdungar som finns i området. Inför utredningen bedömdes områdets centrala och nordvästra del som mest intressanta ur fornlämnings synpunkt. Den nordvästra delen var i realiteten för låglänt och utredningsgrävningen koncentrerades till högre liggande mark centralt i området, det vill säga platser där gravar och boplatser från yngre järnålder bedömdes kunna finnas. Schakt och påträffade lämningar har dokumenterats genom inmätning med GPS och skriftlig beskrivning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Det 165 000 m² stora området ligger i sydvästra utkanten av Köping och gränsar till industrifastigheter i norr och öster. Mot söder och väster angränsar det till odlingsmark. Området består av flack åkermark med tre beskogade impediment och några förhöjningar vilka tidigare utgjort impedimentmark. Ett parti av området ligger inom en industrifastighet och är att betrakta som planerad. Området ligger strax under 10 meter över havet. I områdets södra och östra del förekommer diverse el-ledningar.

Marken har tidigare tillhört Ullvi gård. Bytomten ligger sydväst om utredningsområdet och berörs inte. Enligt avmätningen av Ullvi från 1700-tal och den Häradsekonomiska kartan från 1906-11 brukades marken som åker. Inslaget av impedimentmark var större då än vad det är idag. Läget för de bortodlade impedimenten sammanfaller med höjderna som finns centralt i området. I anslutning till de före detta impedimenten förekommer rösemärkingar på 1700-talskartan vilket kan indikera läget för förhistoriska gravar. Kartorna redovisar inte någon bebyggelse eller andra anläggningar inom utredningsområdet.

Strax söder om området finns tre gravar, stensättningarna Köping 248:1–3, som ligger i en höglänt skogsdunge. I den högre liggande marken väster om utredningsområdet finns ytterligare gravar i form av stensättningar och boplatzindikationer i form av anläggningar och fyndförande kulturlager (se tabell 1 och figur 2). Vid Ullvi gård har ett folkvandnings- och vendeltida gravfält undersöks inför anläggandet av Ängebyleden. Vid undersökningen påträffades också spår av järnhantering i form av en blästbruksugn (Wilson m fl 1998).

Tabell 1. Samtliga lämningar enligt FMIS och nypåträffade fornlämningar.

Lämning, FMIS nr	Lämningstyp	Status
Köping 81:1	Stensättning, rund.	Fornlämning
Köping 82:1	Ålvkvarnsförekomst, förstörd.	Övrig kulturhistorisk lämning
Köping 81:2	Fornlämningsliknande lämning.	Övrig kulturhistorisk lämning
Köping 83:1	Gravfält, en hög, 27 runda stensättningar och en flatmarksgrav. Folkvandnings- och vendeltida datering.	Undersökt och borttaget
Köping 84:1	Fornlämningsliknande lämning.	Övrig kulturhistorisk lämning
Köping 85:1	Gravfält, 10 runda stensättningar.	Fornlämning
Köping 248:1-3	Stensättningar, en rund, en oval och en kvadratisk.	Fornlämning
Köping 257:1	Fyndplats, flinta.	Övrig kulturhistorisk lämning
Köping 277:1-2	Stensättningar, runda.	Fornlämning
Köping 279:1-2	Stensättningar, en oval en rund.	Fornlämning
Köping 278:1	Rest sten.	Fornlämning
Köping 282:1-2	Stensträngar.	Bevakningsobjekt
Köping 280:1	Stensträng.	Fornlämning
Köping 281:1	Stensträng, sentida.	Övrig kulturhistorisk lämning
Köping 283:1	Boplats, kulturlager med fynd av keramik.	Fornlämning
Köping 284:1	Kulturlager och en mörkfärgning.	Bevakningsobjekt
Köping 285:1	Kulturlager och två stolphål.	Bevakningsobjekt
Köping 296:1	Fyndplats, malstenslöpare.	Övrig kulturhistorisk lämning
Köping 297:1	Fyndplats, mynt från 1600-tal.	Övrig kulturhistorisk lämning
Köping 308	Blästbruksugn.	Undersökt och borttagen
Köping 309-310	Härdar.	Undersökt och borttagen
Köping 311	Härd.	Undersökt och borttagen
Objekt 1	Härd (A4)	Fornlämning.

Utredningsresultat

Det öppnades schakt motsvarande en sammanlagd yta av 818 m² (se figur 4 och bilaga 1). Schakten grävdes i högre liggande mark i anslutning till impedimenten och på förhöjningar i åkern vika enligt 1700-talets karta tidigare varit impedimentmark. På två av impedimenten öppnades också schakt där det var möjligt för träden.

Impedimenten var översållade med röjningssten. På det sydligaste av dem dokumenterades ett par gropar (fyllda med sprängsten och skräp), en täkt (även det stenfyllt) och stenrader vilka flankerade en stenfri förmodad väg (se figur 5, 6 och bilaga 2). Det ursprungliga syftet med groparna är oklart (en av dem tömdes på sten). De är för små för att vara varggropar och möjligen kan det röra sig om täkter. Vägen leder fram till täkten och groparna och kan hänga samman med dem. Samtliga av dessa lämningar är sentida och är inte fornlämning och rapporteras inte in till FMIS.

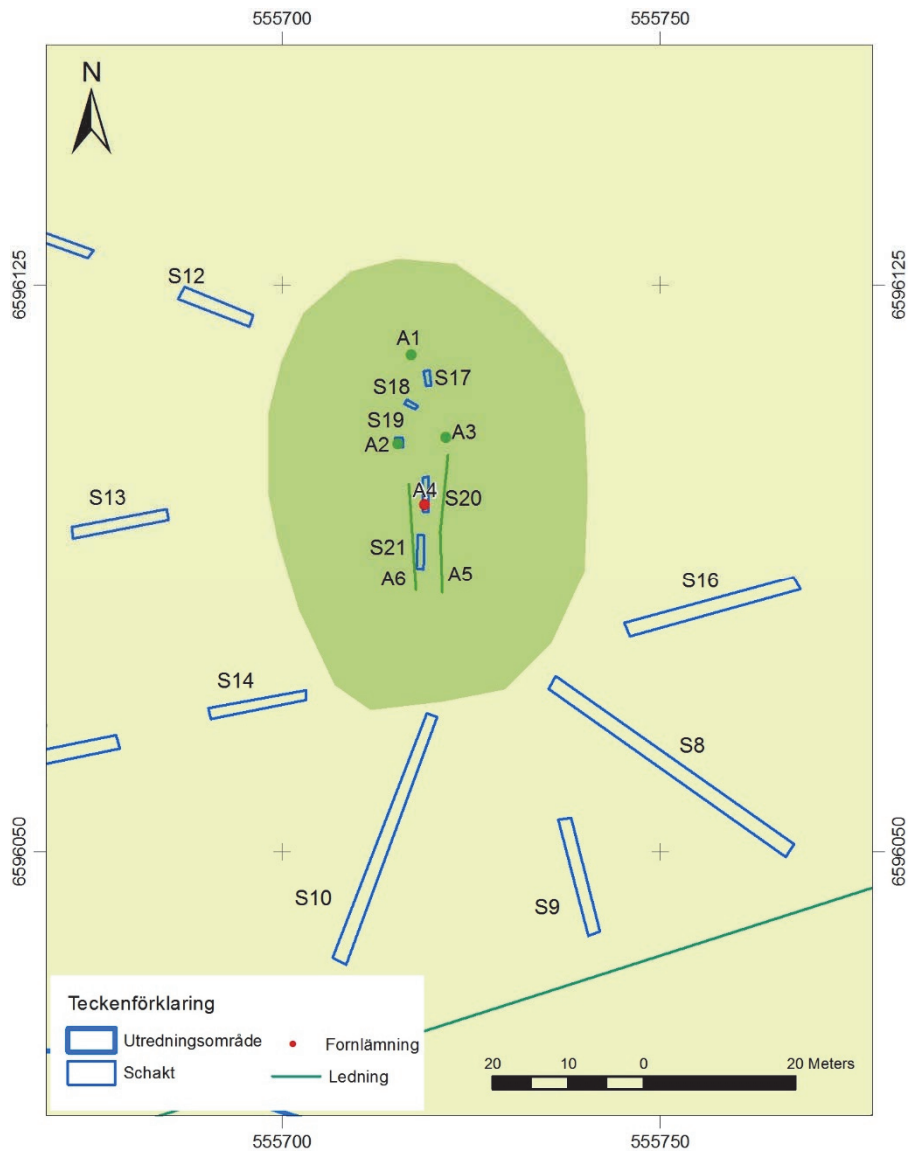
I schakt 20 som grävdes i den öppna ytan mellan stenraderna, i den förmodade vägens längdriktning, framkom en härd av förhistoriskt snitt (A4) (se figur 5 och bilaga 2). Att döma av de omgivande schakten bedöms inte härden indikera någon boplats. Härden bedöms som ensamliggande, kanske med koppling till förhistorisk odling eller en funktion som territoriell markör.

På impedimentet norr därom grävdes ett schakt (S33) i krönläge och i en förhöjning med enstaka oövertorvade stenar. Under förnan framkom en stensamling vilken bedömdes vara en naturbildning som kanske blivit påbyggd med röjningssten.

I övrigt framkom inget av antikvariskt intresse. I vissa av schakten på höjdpartierna förekom spår efter omfattande stenröjning genom stenlyft och omrörd mark. Det förekom inte några spår efter bortodlade gravar.

Figur 4. Schaktplan. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:2 500.

Figur 5. Anläggningarna på det södra impedimentet. Utsnitt ur den digitala fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Figur 6. Stenraderna A5 och 6 sedda från söder. Foto Jan Äblström (KM16143_07).

Referenser

Ekonomiska kartan, blad Köping, 1962, RAK J133-10g9c64,
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/>

Häradsekonomiska kartan, 1905–11 blad Köping, RAK akt J112-73-91,
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/>

Uppgifter ur Fornminnesregistret (FMIS), 2016-10-20, <https://www.fmis.raa.se>

Ullvi, storskifte 1768, LMS akt T32_42:1,
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/>

Wilson, L, Bolin, H, Cassel, K, Eriksson, M, 1998. *E18 Köping–Arboga, Gravar och boplatser, Arkeologisk undersökning, Köpings stad m. fl., Västmanland*. Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala. Rapport 1997:55. Uppsala.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projekt nr:</i>	KM16143
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2843-2016, 2016-10-17
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning
<i>Undersökningsperiod:</i>	24–26/10 2016
<i>Personal:</i>	Jan Ählström
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Köping
<i>Socken</i>	Köping
<i>Fastighet</i>	Sjötullen 1:2
<i>Fastighetskarta:</i>	65F9FN Köping
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6596027 Y555570
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Mätdata och 22 digitala fotografier (KM16143_01–22) förvaras hos VLM.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Beskrivning	Anläggningar	Fynd	Underlag
1	Öppen gräsmark norr om skogsdunge.	50,0	0,3–0,5	Under 0,2 meter tjock matjord förekom ploglager med förekomst av bitar av slagg, tegel och järn (t.ex. spik).	-	-	Lera, ställvis omrörd.
2	Västsluttning av förhöjning i åker.	20,0	0,4	Under 0,2 meter tjock matjord vidtog stenigt ploglager.	-	-	Stenig silt.
3	Krön av förhöjning i åker.	35,0	0,4	Under 0,2 meter tjock matjord vidtog stenigt ploglager med enstaka bitar tegel.	-	-	Stenig silt.
4	Västsluttning av förhöjning i åker.	18,0	0,4	Under 0,2 meter tjock matjord vidtog stenigt ploglager.	-	-	Stenig silt.
5	Östsluttning av förhöjning i åker.	21,0	0,4	Under 0,3 meter tjock matjord vidtog stenigt ploglager.	-	-	Silt.
6	Östsluttning av förhöjning i åker.	22,0	0,4	Under 0,3 meter tjock matjord vidtog stenigt ploglager.	-	-	Silt, ställvis stenig.
7	Nordostsluttning av förhöjning i åker.	15,0	0,4	Under 0,3 meter tjock matjord vidtog stenigt ploglager med förekomst av tegel.	-	-	Silt.
8	Åker, svag sydväst sluttning, söder om impediment.	38,0	0,3–0,4	Under 0,3 meter tjock matjord vidtog grov stenig morän blandad silt i norra änden och lera i den södra delen.	-	-	Morän och lera.
9	Platåliknande förhöjning i åker, söder om impediment.	15,0	0,4	Under 0,3 meter tjock matjord vidtog stenig silt.	-	-	Stenig silt.
10	Platåliknande förhöjning och svag sydsluttning i åker, söder om impediment.	35,0	0,4–0,5	Under 0,3 meter tjock matjord vidtog stenig silt i norra änden och lera i resterande del.	-	-	Stenig silt och lera.
11	Svagt västsluttande åker väster om impediment.	12,0	0,3–0,4	Under 0,2 meter tjock matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
12	Svagt västsluttande åker väster om impediment.	10,0	0,3	Under 0,2 meter tjock matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
13	Svagt västsluttande åker väster om impediment.	12,0	0,4	Under 0,3- meter tjock matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
14	Mycket svagt västsluttande åker väster om impediment.	12,0	0,3	Under 0,3- meter tjock matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
15	Mycket svagt västsluttande åker väster om impediment.	14,0	0,3–0,4	Under 0,3- meter tjock matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
16	Svag östsluttande åker öster om impediment.	22,0	0,3–0,4	Under 0,3 meter tjock matjord vidtog stenig lera.	-	-	Lera.

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Beskrivning	Anläggningar	Fynd	Underlag
17	Krön av impediment.	2,5	0,4	Runt schaktet förekom röjningssten/sprängsten. Grävt i stendump/röjningssten. Bland stenarna förekom tegel därunder grov morän.	-	-	Morän.
18	Krön av impediment.	1,5	0,1	Grävt i vallen till en stenfylld grop. Under fönan förekom morän, först från vallen därunder orörd.	-	-	Morän.
19	Krön av impediment.	2,0	1,0	Grävt i stenfylld grop. Stenarna plockades upp. Under sprängsten förekom morän.	-	-	Morän.
20	Söder om krön av impediment.	4,0	0,2	Under fönan förekom ett lager silt i vars yta en hård förekom. Därunder vidtog morän.	A4, hård.	-	Morän.
21	På flack avsats i sydsluttning på impediment.	3,0	0,3-0,4	Under fönan vidtog silt med sten varefter morän vidtog.	-	-	Morän
22	Förhöjning i åker. I svag östsluttning.	15,0	0,4	Under 0,2 meter tjock matjord vidtog lera, med inslag v berg i dagen.	-	-	Lera och berg.
23	Förhöjning i åker, svag nordsluttning.	16,0	0,4	Under 0,3 meter tjock matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
24	Förhöjning i åker, svag västsluttning.	20,0	0,4	Under 0,3 meter tjock matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
25	Förhöjning i åker. Från krön ner i svag västsluttning.	45,0	0,4	Under 0,3 meter matjord vidtog lera med enstaka stenar och partier med berg i dagen. Marken var omrörd och det förekom stenlyft.	-	-	Lera och berg.
26	Förhöjning i åker, svag västsluttning.	30,0	0,3	Under 0,2 meter tjock matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
27	Åker svag västsluttning väster om impediment.	12,0	0,4	Under 0,2meter matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
28	Åker svag västsluttning väster om impediment.	25,0	0,3	Under 0,2meter matjord vidtog lera.	-	-	Lera.
29	Åker svag sydsluttning söder om impediment.	23,0	0,2-0,3	Under 0,2 meter tjock matjord vidtog stenig silt i norra delen och lera i den södra.	-	-	Lera och silt.
30	Svag förhöjning i åker.	35,0	0,4	Under 0,2 meter matjord vidtog lera med spridda stenar.	-	-	Lera.
31	Svag förhöjning i åker.	35,0	0,4	Under 0,2 meter matjord vidtog lera med spridda stenar.	-	-	Lera.
32	Svag förhöjning i åker.	25,0	0,4	Under 0,2 meter matjord vidtog lera med spridda stenar. Lite tegel i ploglaget.	-	-	Lera.
33	I krönläge på impediment.	5,0x4,9	0,2	Grävt i stensättningsliknande förhöjning. Under fönan framkom en stensamling utan närmare struktur. Därunder vidtog morän.	-	-	Morän.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl. nr	Schakt	Typ	Storlek, m	Form	Anmärkning	Status
1	-	Täkt.	4,0×3,0.	Oregelbunden.	Fyllt med sten, främst sprängsten.	Ej fornlämning
2	-	Grop.	3,0 meter 0,5 meter djup, 0,5 meter bred och 0,2 meterhög vall.	Rund.	Fyllt av sprängsten.	Ej fornlämning
3	-	Grop.	3,0 meter, 0,8 meter djup, i norra delen är en 0,5 meter bred och 0,2 meter hög vall.	Rund.	I gropen förekommer stenar och skräp.	Ej fornlämning
4	20	Härd	0,4	Rund.	Sot- och kolbemängd fyllning med förekomst av skärvsten.	Härd
5	-	Röjningssten	17,0×0,5-1,0	Långsträckt.	En- till flerradig och en- till flerskiktad.	Ej fornlämning
6	-	Röjningssten	14,0×1,0	Långsträckt.	Sammanfaller i öster med område med röjningssten. Flerradig och enskiktad.	Ej fornlämning